

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007899285

Дата перевірки:
17.05.2021 22:35:15 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
17.05.2021 22:40:08 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Костюк Ченге-Андреа

Кількість сторінок: 44 Кількість слів: 11354 Кількість символів: 86874 Розмір файлу: 2.26 MB ID файлу: 1007992393

5.45% Схожість

Найбільша схожість: 1.79% з Інтернет-джерелом (<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22649/1/%D0%84%D0>).

5.45% Джерела з Інтернету

48

Сторінка 46

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

0.46% Цитат

Цитати

5

Сторінка 47

Посилання

1

Сторінка 47

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

26

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ОСОБЛИВОСТІ СПІВІСНУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ МОВ У МОВНОМУ
ЛАНДШАФТІ НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ

КОСТЮК ЧЕНГЕ-АНДРЕА ОЛЕКСАНДРІВНА

Студентка IV курсу

Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література)»

за спеціальністю 014 «Середня освіта

(Українська мова і література)»

галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник: Барань Єлизавета Балажівна,
доктор філософії, доцент

Завідувач кафедри: Бергсасі Аніко Ференцівна,
габілітований доктор, професор

Робота захищена на оцінку _____, «____» _____ 2021 року

Протокол № _____ /2021

**Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології**

Кваліфікаційна робота
**ОСОБЛИВОСТІ СПІВІСНУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ МОВ У МОВНОМУ
ЛАНДШАФТІ НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV курсу
КОСТЮК ЧЕНГЕ-АНДРЕА ОЛЕКСАНДРІВНА
Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література)»

Науковий керівник: Барань Єлизавета Балажівна,
доктор філософії, доцент

Рецензент: Газдаг Вільмош Вільмошович,
доктор філософії, доцент

Берегове
2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. З ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОЇ МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ.....	6
1.1. Іштван Ковтюк – діалектолог.....	8
1.2. Шандор Бонкало – дослідник української мови.....	10
1.3. Еміль Балецький – мовознавець, письменник, освітянин	11
1.4. Міжмовні функціонування у державі	12
РОЗДІЛ II. НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА ЗАКАРПАТТЯ НА ТЛІ ОВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	14
2.1. Міжкультурна комунікація на Закарпатті	14
2.2. Етнокультурне життя на Закарпатті.	16
2.3. Національно-культурні товариства Закарпаття.....	17
2.4. Мовні преференції населення.....	19
2.5. Якість освіти в закладах національної меншини	20
РОЗДІЛ III. МОВНИЙ ПРОСТІР СЕЛА БАРКАСОВО	26
3.1. Історія села Баркасово	26
3.2. Мовна ситуація села Баркасово	28
3.3. Особливості мовного ландшафту села Баркасово.....	31
3.4. Історія села Серне.....	38
3.5. Співіснування та взаємодія мов у селі Серне на прикладі таблиць та вивісок	39
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	42

ВСТУП

Сьогодні більшість держав турбують мовні та етнічні проблеми, бо одномовних країн у світі немає. Мову вважають найбільшою цінністю народу, тому що створювалася як засіб комунікації і обслуговування культури. Питання про її збереження і розвиток є актуальним та головним. Мова населених пунктів є питанням дослідження у всьому світі і це дає матеріал для вивчення мови в різних аспектах. Вивченню мовного ландшафту присвячено ряд наукових праць, зокрема населених пунктів Закарпатської області (Степан Черничко, Корнелія Ласло-Гіреш, Золтан Кормочі, Лесь Белей та інші).

Об'єктом дослідження є вивчення вивісок на території Сернянської сільської ради (села Баркасово та села Серне). Однозначно не можна визначити взаємодію мов певного мовного ландшафту, необхідно взяти до уваги окремий мовний простір та особливості мовного ландшафту населення. Проаналізовано близько 15 двомовних знаків у вищеназваних населених пунктах. У цих населених пунктах 95 % складають угорці.

Завданням роботи стало дослідження взаємодії мов, як поєднуються мови на знаках населених пунктів, які мови переважають в населених пунктах. На думку деяких дослідників, мова, якій надано основну роль у населеному пункті, з'являтиметься на знаках першою. Вивчення лінгвістичного ландшафту стала об'єктом багатьох вчених. Престижність мови національної меншини підвищує те, що вона з'являється на рекламних знаках та вивісках. Для національної меншини населеного пункту важливим є те, щою їхня мова функціонувала поряд із державною мовою.

Метою нашої роботи було дослідити взаємодію мов та суспільства на підставі теоретичних положень та ілюстративного матеріалу. Для розгляду обрано такі параметри: співіснування різних мов у селі, мовна політика, українська мова на тлі оволодіння. Окремий розділ присвячено мовному питанню на Закарпатті, зокрема дотримання вимог нового закону про середню освіту з навчанням мовами національних меншин.

Перший розділ присвячений історії вивчення українсько-угорської міжмовної інтерференції. Тут розглядаються лінгвістичні інтерференції як наслідок білінгвізму, роль інтерференції у багатомовному населенні, лексична інтерференція та граматична будова неспоріднених мов, взаємопроникнення мови та розповсюдження

двомовності. Наведено приклади, які в різних мовах (українській та угорській) передаються по-іншому, використання діалектизмів та усталених мовних зворотів, що є характерним для Закарпаття. У роботі охарактеризували праці дослідників, які займалися питанням мовної інтерференції, зокрема Іштвана Ковтюка, Шандора Бонкала та Еміля Балецького.

У другому розділі представлено міжкультурну комунікацію на Закарпатті, оволодіння державною мовою у закладах освіти з мовами навчання національної меншини, розглядається переключення кодів закарпатських угорців та навпаки, наведено приклади, які використовують угорці Закарпаття, а також приклади, які українці перейняли від угорців. У розділі представлені також різні національно-етнічні товариства Закарпаття, представлені зміни, які передбачає новий закон «Про повну загальну середню освіту» для шкіл з мовою національних меншин.

Третій розділ відведено вивченню історії села Баркасово, вивчаються особливості мовного ландшафту у двох населених пунктах (села Баркасово та села Серне). У цьому розділі представлено світлини стендів та вивісок, на яких можемо спостерігати двомовність. Можемо побачити вивіску Сернянської сільської ради, Баркасівської загальноосвітньої школи, Сернянської школи I-II ступенів з угорською мовою навчання, вивіски на бібліотеках, сільських клубах тощо.

РОЗДІЛ І. З ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКОЇ МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Інтерфероване мовлення є однією з активно досліджуваних тем у теорії мовних контактів. Наймовірно швидко змінюється сучасний світ. Зміни відбуваються у всіх сферах життя: науці, освіті, культурі, економіці, міжособистісному спілкуванні. Інтенсивний розвиток науково-технічного процесу призводить до більш активного спілкування різних народів, цим самим відбувається впевний взаємний вплив мовних народів. Історія вивчення міжмовної інтерференції має глибоке історичне коріння. Інтерференція набула особливо широкого поширення в багатонаціональних державах, адже одночасно використовуються дві, три мови або більше мов. У мовознавстві вживають терміни «білінгвізм» («двомовність») і «мультилінгвізм» («багатомовність»). Прояви лінгвістичної інтерференції можна спостерігати лише в умовах білінгвізму.

Через особистість відбувається взаємозв'язок, взаємопроникнення за граматичною будовою та лексичним складом не споріднених мов, але й різних, оскільки носії цих мов перебували в тих чи інших формах економічного, політичного та культурного співжиття на певному історичному етапі. Саме в такому взаємозв'язку перебували та перебувають український та угорський народ у нашому краї. Позитивно вплинули на процес формування обох мов взаємодія, взаємний обмін, розвиток у всіх сферах життя українського та угорського населення. Слід зазначити, що деякі мовознавці вважають, що друга мова – це мова оточення. Отже, безперервний зв'язок із спорідненим мовним середовищем сприяє збагаченню мовної культури як українського, так і угорського народу.

Для мов, які постійно перебувають між собою в контакті, мають різний характер і ступінь взаємопроникнення. Для того, щоб збагатити мовну культуру, потрібно врахувати деякі мовні та мовленнєві явища, які в подальшому вплинуть на рівень розвитку. Взаємовідносини між українським та угорським мовами були досить визначальним, оскільки вони запозичували один від одного різні мовні та мовностильові засоби, не втрачаючи націоналістичності. Двомовність розповсюджується через мовні контакти, тому білінгвізм розглядається в різних проявах: субординативний, координативний, рецептивний тощо. Мовні контакти дають широке коло уявлень про навички мовлення, які взаємодіють із дослідженням психологічних аспектів мовної інтерференції. Саме ці аспекти поряд із психологічною діяльністю мають ще явище переносу, який може як позитивно

(вплив одних навичок на інші), так і негативно (коли вже набуті навички заважають формувати нові) вплинути на інтерференцію. Для того, щоб спостарігати за умовами виникнення інтерференції, потрібно розуміти психологічні взаємопроникнення та суспільний характер різних навичок (Семчинський 1974: 105).

Лексична інтерференція є одним з найпоширеніших типів. Він проявляється у звучаннях слів рідної мови. На Закарпатті часто спостерігається проникнення слів з однієї мови до іншої. Ось приклади деяких слів, які в угорській мові передаються зовсім по-іншому: *дзвонити*, в угорській мові передається словом *csenget*, замість *telefonál*, *приймальня (prijomna)* в угорській мові – *fogadó, grun (grip)* в угорській мові – *nátha*, *дитячі яслі (jászli)* в угорській мові – *bölcsöde*. Крім названих, є ще багато слів, які запозичені з української мови. Активізація міжмовної взаємодії українсько-угорського поселення на Закарпатті проявляється в суспільно-політичному та побутовому сфері, а також в сфері усного мовлення. Усне мовлення не завжди має прояви реалії, адже стилістико-виразні можливості можуть бути розширеними в мовленні. Наприклад, лексема *доктор (doktor)* часто використовується в колі закарпатських угорців, однак це слово має зовсім інший відповідник в угорській мові – *orvos*, в українській мові – *лікар*. Але закарпатські українці набагато частіше використовують слово *доктор*. Лексема доктор в угорському мовленні визначає фахову кваліфікацію юристів, науковців, яка використовується перед прізвищем особи, котре заслуговує на це визнання (Гульпа 2007: 85).

Найяскравіше мовна інтерференція проявляється в школах з угорською мовою навчання під час уроків української мови та літератури. Учням, в яких угорська мова рідна, досить важко спілкуватися, формувати речення українською мовою. Часто використовують кліше, неправильні фонетичні та граматичні засоби мови. Про це свідчить, зокрема, зовнішнє незалежне оцінювання з української мови та літератури, при написанні якого виникають ряд проблем: нестача відповідної кількості лексичних одиниць, невдалий добір думок, неправильне розкриття теми, відсутність послідовності під час формування думок, вплив діалектизму. Порушуються норми узгодження, слова уживаються у невластивому їм значенні, мовні засоби використовуються неправильно. У випускників шкіл з мовами національних меншин під час зовнішнього незалежного оцінювання виникають також проблеми з орфографією. Взаємодія угорської та української мов зумовлене

компактним проживанням в межах одного населеного пункту українців та угорців (Гульпа 2007: 89).

Дослідженням історії вивчення мовної інтерференції у різні часи займалися такі відомі вчені-дослідники як Іштван Ковтюк, Шандор Бонкало та Еміль Балецький.

1.1. Іштван Ковтюк – діалектолог

Відомий серед представників філологічних наук, науковець-діалектолог, перекладач та автор багатьох шкільних підручників Іштван Ковтюк. Угорець за національністю, присвятив життя служінню рідній мові. Народився Іштван Ковтюк 11 січня 1934 року в селі Ратівці Ужгородського району Закарпатської області (на той час Чехословаччина. У рідному селі здобув початкову освіту. У 1949 році вступив до педагогічного училища в місто Хуст, після чого навчався в Мукачеві, а в 1953 році отримав диплом вчителя початкових класів. Працюючи вчителем, продовжував навчання в ужгородському педагогічному інституті за спеціальністю – угорська філологія. У 1958 році цей навчальний заклад реорганізували, тож навчання продовжив в Ужгородському державному університеті, де отримав диплом філолога, викладача російської мови та літератури. Працював редактором газети «Закарпатська правда», пізніше – в обласному радіо. У 1963 році відкрилося відділення угорської філології в Ужгородському державному університеті, де Іштван Ковтюк став викладачем кафедри угорської мови та літератури. Протягом тривалого часу викладав в університеті різні дисципліни: сучасну угорську мову (морфологію та синтаксис), діалектологію, історичну граматику угорської мови, різні спецкурси з угорського мовознавства (цей перелік свідчить про обшир знань доцента Ковтюка з угорської лінгвістики). В УжДУ працював до 1994 року. У 1974 році захистив свою докторську дисертацію з теми: *«Українізми в угорській говірці пониззя ріки Уж Закарпатської області Української РСР»* (первісна назва *«Украинизмы в венгерском говоре низовья реки Уж Закарпатской области Украинской ССР»*), яка вийшла друком тільки у 2007 році. У 2008 році філолог презентував свою монографію у Ніредьгазьській вищій школі на кафедрі української філології (Барань 2016: 30).

Робота складалася з чотирьох розділів та кількох підрозділів, у якому йшлося про українсько-угорські міжмовні контакти. Ковтюк стверджує, що перманентні та маргінальні міжмовні контакти в різні історичні періоди розвивалися з неоднаковою інтенсивністю. Між українцями та угорцями був тісний економічний та культурний

зв'язок, який позначився і на лексичному складі української та угорської мов. Діалектологічні дослідження проводив у школах вісімнадцяти сіл Закарпаття. У XIX столітті помітним було те, що деякі угорські слова співзвучать із слов'янськими і це намагалися пояснити деякі дослідники. На думку Іштвана Ковтюка, наукова праця Франца Міклочіша є першою науковою працею, що відстоює концепції слов'янського впливу на угорську мову. Він детально аналізував дослідження угорських славістів. Іштван Ковтюк підкреслює, що найменш дослідженим аспектом славістики є східнослов'янський вплив на угорську мову.

Іштван Ковтюк зазначає, що внаслідок полісемії одне слово може належати до кількох запозичень, тому українські запозичення розподілив на 21 тематичну групу. Впливу української мови помітний у всіх сферах побутового життя, про це свідчить тематична класифікація досліджених лексем. Найбільше слів належить до тематичної групи *«людина та її характеристика, зовнішні та внутрішні властивості, дії»*, однак зафіксовано численні приклади із тем *«кухня, кулінарія, харчування»* та *«назви господарських знарядь, прибудов і приміщень»* (Барань 2016: 31).

Українізми ужанської угорської говірки за мотивацією запозичень розподіляють на три групи: 1) слова, які називають нові, до того невідомі поняття; 2) слова, які виступають як лексичні дублети угорських слів; 3) слова суб'єктивної оцінки, які мають в угорській мові ряд синонімів. Найбільш інтенсивно східнослов'янський вплив на лексику ужанської угорської говірки простежувався у радянські часи. Запозичення цього періоду учений відносить до таких тематичних груп: 1) лексика, пов'язана з установами радянської влади: *vikonkom* < *виконком*, *fınvıgıyl* < *фінвідділ*; 2) лексика, пов'язана з промисловістю та сільським господарством: *holova* < *укр. голова колхозу чи совхозу, рос. голова колхоза или совхоза*; *zmina* < *змiна*; 3) лексика, пов'язана з діловодством: *zájáva* < *заява*; *zavidujcsi* < *рос. заведующий*; 4) побутова лексика: *hrecska* < *укр. та рос. гречка*, *visivánka* < *вишиванка*; 5) лексика, пов'язана з торгівлею: *csájna* < *чайна*; *molocsárnya* < *молочарня*; 6) лексика, пов'язана зі школою та освітою: *scsodennik* < *щоденник*; *gyıtsád* < *дитсад* (Барань 2016: 31).

Як відомо, Іштван Ковтюк був автором багатьох освітніх видань, створив 16 підручників з угорської мови для загальноосвітніх навчальних закладів Закарпаття. Науковець першим виконав всебічне дослідження впливу східнослов'янських мов (російської та української) на лексику закарпатських угорських ужанських говірок,

проаналізувавши їх фонетичну та морфологічну адаптацію в мові-реципієнті, подав тематичну класифікацію, уклав тлумачно-етимологічний словник майже трьохсот українізмів в угорській говірці Ужанщини.

1.2. Шандор Бонкало – дослідник української мови

Досліджуючи історію вивчення українсько-угорської міжмовної інтерференції варто згадати ім'я видатного вченого Шандора Бонкало, котрий між двома світовими війнами досліджував українську та російську літератури на території Угорщини, у тому числі й закарпатську. Шандор Бонкало досліджував діалектологію, етнографію, культурологію сучасного Закарпаття (колишньої Підкарпатської Русі), історію української та російської літератур. У дослідженнях вченого йдеться зокрема про ті місця, де проживали українці; про чисельність українців у Росії, Галичині, Буковині та в Угорщині; висвітлював проблеми віросповідання, стан народної освіти; вказував на те, що українська мова є самостійною, порівняно з російською; згадував заборони і утиски щодо використання української мови з боку Росії. Писав зокрема й про тих краян, які проживають на території колишніх Марамороського, Березького, Угочанського, Ужанського, Земплінського, Шарошського та Спішського комітатів Угорщини (Бонкало 1915: 67–79).

Свої мовознавчі праці Бонкало присвятив аналізу гуцульських говорів. У своїй дисертації наголошує, що українська мова, якою розмовляють на Буковині, в Галичині і в північно-східній частині Угорщини малодосліджена, незважаючи на те, що *«ця мова вже не terra incognita для мовознавців»*. (Бонкало 1910: 4) Досліджував зокрема говори рахівської гуцульщини, і зауважив, що найчастіше вживається голосний *i*, другим, найбільш уживаним вважається *y* (*u*), пізніше сюди відносить голосний *ě*. Автор довів, що в гуцульських говорах слід розрізняти три типи голосного *e*: 1) «звичайний»; 2) у позиції біля палатального завжди більш закритий, ніж в інших позиціях (однак різниці у передачі «звичайного» голосного *e* і більш закритого не робить); 3) «дуже закритий *e*», який позначає літерою *ě*; голосний *y* (*u*), вживається на місці давніх *y* та *i* (Барань 2018: 17).

Шандор Бонкало зіставляє українську мову з великоруською і вважає, що думка інших мовознавців про те, що малоруська мова є діалектом великоруської – помилкова. Наголошуючи на самостійності української мови наводить безліч прикладів, які проявляються в історичній зміні, у відмінності між російською мовою, у рухомості наголосів, у морфологічних та синтаксичних нормах. За тлумаченням

Бонкала, українська мова є народною мовою українців. Про те, що українська мова є окремою, свідчить зокрема і той факт, що Святе Письмо (Пересопницьке Євангеліє) перекладено саме цією мовою. Автор стверджує, що українська мова розвивалася окремо від російської і самостійно досягла високого рівня (Барань 2018: 18).

Бонкало свого часу інформував угорську наукову спільноту про статус української мови, який мав право функціонувати в якості літературної мови українського народу, належно оцінити її місце серед інших слов'янських мов. Дослідник вніс неабиякий внесок у розвиток науки про українську мову, діалектологію. Своїми дослідженнями науковець інформує угорських науковців про життя українців, історію закарпатської літератури, їхню мову та культуру (Барань 2018: 19).

1.3. Еміль Балецький – мовознавець, письменник, освітянин

Еміль Балецький був угорським та українським мовознавцем, деякий час працював педагогом та навіть писав вірші. Народився 11 лютого 1919 року в селі Гукливе Воловецького району Закарпатської області. Ще в дитинстві родина переїхала в село Чинадієво, і будучи учнем чинадіївської сільської школи почав писати свої вірші. Творчість Балецького не відома нам, оскільки жодного разу не згадує поет про цей період свого життя. Однак, можемо стверджувати, що був найкращим російськомовним поетом свого краю. Після смерті Балецького, його учень Андраш Золтан все ж таки намагався дослідити його творчість, знайшов рукописні оповідання, фольклорні записи та деякі вірші (Барань 2020: 21).

Навчався в багатьох містах: у Мукачівській російськомовній гімназії, в Карловому університеті в Празі, в Будапештському університеті. Про свою Батьківщину ніколи не забував, завжди тримав зв'язок з різними видавництвами Закарпаття. Навчання в цих закладах вплинуло на подальший світогляд Балецького. Темою докторської дисертації Балецького було «Szabó Eumén Orosz nyelvтанának hangtana» («Фонетика російської граматики і праці Євменія Сабова»), захищена у 1948 році (Барань 2020: 23).

Еміль Балецький певний час досліджував вплив угорської мови на лексику українських говорів села Комлошка (єдине україномовне село в Угорщині). Незважаючи на те, що особливу увагу зосереджував на російській філології, завжди цікавила його проблема міжмовних контактів Закарпаття. Після 1950-х років, Балецький припинив зв'язок з рідним Закарпаттям, але завжди цікавився науковими та суспільними процесами батьківщини (Барань 2020: 39).

1. 4. Міжмовні функціонування в державі

В організації життя соціуму важливим чинником є мова. Проблеми мов у державі та його функціонування вважається об'єктом міжнародних відносин. Інтеграція суспільства та імпульс виникнення напруженості в ньому є важливими факторами мови. Під час невдалого функціонування мови в державі виникають певні труднощі в деструктивних проявах життя соціуму, а нерозв'язані владою питання про функціонування мови може приховувати за собою певну небезпеку на громадян.

Національну самоідентифікацію мови насамперед забезпечує інтеграція соціуму. Права та обов'язки громадян захищаються державою і регулюються правовими мовними інструментами. Використання мови в політичних маніпуляціях має великий вплив на масову свідомість. В останні десятиріччя особливого поширення набули інформаційні блоки, які були досить далекими від науково-обґрунтованих оцінок. Для того, щоб соціолінгвістичний аналіз функціонування мов зберіг свою актуальність, потрібно прогнозувати розвиток мовної ситуації, надати точну оцінку мовного стану, використовувати мову в різних галузях, державних установах тощо (Гриценко 2018: 27).

Внаслідок міжмовних контактів виникає білінгвізм, яка реалізує соціально-мовні ситуації, сутність якої полягає у співіснуванні і взаємодії двох мов у межах одного мовного колективу (Масенко 2004) Точне визначення білінгвізму, подає енциклопедія «Українська мова»: «практика індивідуального або колективного використання двох мов у рамках однієї держави чи соціальної спільності у відповідних комунікативних сферах» (Русанівський 2000: 122).

На думку багатьох науковців, білінгвом можна назвати ту особу, яка вільно володіє двома мовами та без проблем переходить з однієї мови на іншу. Ступінь володіння другою мовою може бути різним. За класифікацією Т. Бертагаєва, за ступенем володіння білінгвізм має такі різновиди: нормований; однобічний нормований та ненормований. Нормований білінгвізм – характеристика дотримання норм обох мов. Однобічний нормований білінгвізм – дотримання норм лише однієї мови, здебільшого рідної. Ненормований білінгвізм – часткове порушення норм другої мови (Бертагаєв 1972: 84). У другій половині XIX – на початку XX століття мовне питання було одним із найголовніших для жителів Галичини, Буковини та Закарпаття, що перебували в межах Австро-Угорської імперії, хоча мали різну політичну ситуацію. Уряди країн усвідомлювали, що для подальшого підкорення українських земель потрібно обмежити сфери

функціонування української мови як найголовнішої передумови формування держави. У Східній Галичині навчання велося польською мовою, в Північній Буковині – німецькою, в Закарпатті – угорською. Здебільшого україномовні заклади освіти перетворювалися на школи з польською мовою навчання, а українські гімназії на двомовні школи, що сприяло поширенню колективного білінгвізму.

З поняттям двомовності співвідноситься поняття «дислогія» та явище інтерференції. **Дислогія** – це володіння двома самостійними мовами, коли вони функціонально розмежовані. Наприклад, в офіційно-діловому мовленні використовується офіційне мовлення, якщо йдеться про багатомовне суспільство або про літературну мову багатонаціональної мови, а в побутових ситуаціях – діалекти, просторіччя, жаргони (Жлуктенко 1966: 11). Дислогія має на меті постійну самооцінку мовців за шкалою «високий-низький».

Явище інтерференції проявляється в процесі мовних контактів. У. Вайнрайх розрізняв мовленнєву інтерференцію та інтерференцію в мові. Цим терміном назвав випадки відхилення від норм будь-якої з мов, що відбуваються в результаті володіння двома і більше мовами, тобто унаслідок мовного контакту (Вайнрайх 1979: 13).

Збільшення функційного і територіального впливу мов зумовлює сучасний етап розвитку цивілізації, і з цього випливає, що білінгвізм є значущою проблемою. Проблема двомовності в Україні залишається на сучасному етапі невирішеною. Отже, українсько-угорські відносини з питань мовної освіти обов'язково мають створити для угорської меншини Закарпаття україномовний простір.

РОЗДІЛ II. НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА ЗАКАРПАТТЯ НА ТЛІ ОВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВНОЮ МОВОЮ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

2.1. Міжкультурна комунікація на Закарпатті

Відмінність між культурами є однією з об'єктивних підстав міжкультурної комунікації. Вони складаються в процесі формування етнічної культури. Життєдіяльність і стосунки людей визначаються існуючими в культурі нормами, вони регулюють області людського мислення, впливають на міжособистісні відносини. Контактуючи з людьми можна усвідомити особливості власної культури, керуючись тими чи іншими культурними нормами. Взаємодія при цьому (котре пов'язане з дискомфортом) породжує різні конфлікти і вимагає ґрунтовного дослідження. Полярне ставлення до інших культур існувало протягом усієї історії людства. Суперечки у дискусіях фахівців про зміст, предмет, об'єкт і цілі міжкультурної комунікації вважаються дилемою у трансформованому вигляді.

У процесі міжкультурної комунікації в першу чергу потрібно орієнтуватися не на минуле, а на майбутнє. Звичайно ж, потрібно знати своє минуле, історію давніх народів та племен, їхньої культури та мистецтва, але на першому плані має стояти майбутнє, тому що завжди маємо дивитися тільки вперед, і залишити все погане позаду.

Мета міжкультурної комунікації дуже проста – це дотримання своїх інтересів у своїй культурі та дотримання інтересів партнера в його культурі (Почебут 2005: 103-104). Людина, крім своєї власної культури усвідомлює й власну індивідуальну субкультуру: успадковану від сім'ї, отриману від товаришів, фахову, ту, яку людина сама собі творить, із цим намагається увійти до складу певної групи. Це підтверджується тим, що кожен з нас є *«соціальним інститутом культури»* (Почебут 2005: 95-96).

Мовне питання між культурними правами та свободою національної меншини завжди стояло на особливому місці. Закарпатська область вважається одним із найбільш багатонаціональних областей України. Значна частина людей вважають рідною мовою угорську, румунську, російську, словацьку та інші мови. На території Закарпаття постає питання не двомовності, а співіснуванні трьох-чотирьох мов разом. Мовні питання Закарпаття значно відрізняються від загальнодержавних. Всеукраїнський перепис населення, здійснений у 2001 р. затверджує, що більшість

мешканців області вважає своєю рідною мовою українську – 81,0 %, угорську – 12,7%, російську – 2,9 %, румунську – 2,6 % і т.д. (Кураса 2008).

Реалізація моної політики як державної у нашій області складається з двох основних напрямів:

- досконале володіння державною мовою на всіх рівнях;
- розвиток мов національної меншини громадянами України.

Так як на Закарпатті проживає значна кількість представників національної меншини, володіння державною мовою має бути обов'язковим і для них у всіх сферах культурного і суспільного життя. Міжмовні контакти між українцями та угорцями досліджувалися багатьма дослідниками, як закарпатськими, так і дослідниками Угорщини. Як відомо, українська та угорська мови не є близькоспорідненими, але на сучасній території Закарпаття контактують здавна. Типологічна класифікація цих мов дає підставу, що українська мова – флективна мова, а угорська мова – аглютинативна. Генеалогічна класифікація відносить українську мову до індоєвропейської мовної сім'ї, а угорську – до угро-фінської.

Якщо ж говорити про Закарпаття, то всі думають, що в мешканців явище переключення та змішування кодів дуже характерне, але насправді це не зовсім так, тому що в емігрантів Північної Америки це явище проявляється частіше. Переключення кодів у спілкуванні закарпатців можна назвати явищем «прямої мови». За останні півстоліття місцеві та угорські лінгвісти завдяки накопиченню багатьох знань про взаємодію угорсько-української та українсько-угорської мов на Закарпатті утвердили на угорських діалектах Закарпаття (російські/українські) запозичення. Часто угорці закарпаття переплутують українську мову з російським, наприклад замість таких найелементарніших слів як *так, ні, є, дякую, тут, це* та ще багато інших вони використовують російські відповідники: *да, нет, есть, спасибо, здесь, это*. Це насамперед впливає з того, що більшість угорців, зокрема старші люди в радянські часи вивчали російську мову в школах, і це передається з покоління в покоління, тому молодші теж залюбки використовують росіянізми. Переключення кодів в закарпатських угорців можна спостерігати в різних життєвих ситуаціях: в офіційно-діловому мовленні, в побуті тощо. Як відомо, жителі досліджуваного нами населеного пункту є двомовними, представники двох мов (української та угорської) живуть один біля одного, тому часто використовують такі слова як *paszport – паспорт, zájáva – заява, bulocska – булочка, trubocski – трубочки, kábácski – кабачки marsrutka – маршрутка, elektricska – електричка, grecska – гречка, kópia – копія,*

májka – *майка*, *medszesztra* – *медсестрата* інші. Однак це явище діє й навпаки, тому що українці живучи між угорцями теж використовують їхні слова: *bićigli* – *велосипед*, *temet'ov* – *кладовище*, *varosh* – *місто*, *panuchi* – *топанки*, та інші (Márku – Híres-László 2005: 113).

Закарпатські угорські говори перебувають під посиленням впливом другої мови. Співрозмовники щодня розмовляють на державній та на російській мові, бо використання їхньої рідної мови в офіційному діловодстві дуже обмежене. Отже, враховуючи історичну та поточну ситуацію, не слід дивуватися, що люди, які тут мешкають, також використовують велику кількість елементів другої мови у спілкуванні рідною мовою, що у багатьох випадках витісняють їх із повсякденного життя.

2.2. Етнокультурне життя на Закарпатті

Розвиток етнокультурного життя Закарпаття залежить насамперед від представницьких органів національної громади. Це культурно-просвітницькі товариства та громадські об'єднання. Міжнародно визнаним стандартам відповідають умови оптимального розвитку етнокультурних процесів, які забезпечують права українців та національних меншин.

На початку XXI століття етнонаціональна структура України набирала моноетнічні національні державні ознаки, але все ж таки залишилася полікультурним суспільством. Сучасну європейську демократичну державу разом з українцями розбудовують національні меншини. Важливим кроком у вдосконаленні законодавства та у створенні механізмів для реалізації демократичних принципів і засад є приєднання України до ООН, ОБСЄ та до Ради Європи. Вони насамперед мають права титульної нації та мають партнерство з міжнародними організаціями (Національні меншини України 2000). Вступ України до Європейського Союзу, до чого прагне уряд, позитивно вплине на наявні в прикордонних регіонах етнокультурні процеси.

Результат міжетнічних відносин українців з угорцями, чехами, словаками, румунами вважається двостороннім з одного боку тому, що спільний їхній політичний статус, розвиток матеріальної і духовної культури, а з іншого боку – політика держав все ж таки відмінне. Визнання України незалежною, тобто сучасний стан регіону прискорює суб'єкти етнічної ідентифікації та міжетнічної взаємодії, провідну роль конфесійної та політичної громади.

У людей, які перебувають в етнічно неоднорідних шлюбах, відрізняється рідна мова. Дитина, яка виховується у такій сім'ї, з позиції лінгвістичного матеріалу якісно відрізняє ефект в однорідному середовищі. В етнічно змішаних шлюбах дитина розрізняє дві мовні системи під час засвоєння рідної мови, еквівалентність для вивчення пар різних сцен використання мови, «вибрати відповідну мову/мовний варіант», також мають неприємний поворот. Якісні та кількісні показники використання батьками рідної мови в етнічно змішаних шлюбах, ставлення до рідної мови подружжя тощо, суттєво впливають на результат мовного процесу соціалізації дитини.

2.3. Національно-культурні товариства Закарпаття

Закарпатська область має високий рівень самоорганізації національної меншини. Серед громадських організацій, які були організовані етнічною ознакою в області було зареєстровано 60 національно-культурних товариств, які мали статус обласних, серед них: угорське – 13, ромське – 17, русинське – 9, російське – 5, словацке та румунське – 4, німецьке та європейське – 2, польське, вірменське, білоруське, грецьке – 1. Вони вважаються провідниками відродження мови, звичаїв, традицій та культурно-мистецьких надбань цих меншин (Ярмоленко 2012: 247). За останні декілька років було зареєстровано тільки 7 національно-культурних товариств, які мали обласний статус: громадська організація представників русинської громади – 2, спільноти ромської, чеської та словацької громади – 1 (Шутанич 2015).

Найчисельнішим товариством угорської меншини на Закарпатті є Товариство угорської культури Закарпаття, яке було створене у 1989 році і має на меті зберегти ідентичність угорців, розвиток їхньої мови, культури, освіти, забезпечує їхні права та обов'язки. Станом на 1993 рік товариство налічувало близько 28 тис. членів, де, зокрема, були й мешканці села Баркасово (Коцур 2019: 314).

Товариства ромів на Закарпатті не існувало аж до 1990 року. Перше таке об'єднання краю було створене 28 травня цього ж року, яке мало назву «Рома». Це було через те, що роми мали низький рівень освіти, байдуже ставилися до свого життя, були безробітними (Мітряєва 2001: 52-53). Створення цього товариства сприяло перш за все відновленню їхньої культури, надання ромам гуманітарної допомоги та захисту права особистості. Серед представників товариства є й мешканці села Баркасово.

Кількість національно-культурних товариств в області значно збільшилася з другої половини 1990 р. і виникла ідея створити такий орган, через який можна було б обмінюватися досвідом та який міг би створити належну координацію між товариствами. У 1999 р. в Ужгороді було створено перший в Україні Центр культур національних меншин. На базі центру всі товариства мають можливість приймати гостей, проводити масові заходи (культурні, розважальні), різні збори, і головне, все це – безкоштовно.

Як відомо, українська економіка в останні роки зазнала досить багато криз. Але Закарпатська область розвивається, функціонує й угорськомовна освіта, збільшується кількість навчальних закладів з мовами нацменшин. Як свідчить мережа освітніх закладів, державні органи влади в культурно-освітній сфері є досить ефективними, що залежить насамперед від національного складу населення. У Закарпатті створено мережу освітніх і культурно-мистецьких закладів, які задовольняють потреби громадян. Крім україномовних, в області ще діють 118 закладів з мовами нацменшин: угорською – 66, румунською – 12, російською – 2, українською та угорською – 31. До останньої групи закладів належить, зокрема, й Баркасівська загальноосвітня школа. Тут можемо спостерігати двомовність не тільки на написах, таблицях та вивісках, а й спілкуванні молоді та в житті школи загалом. На Закарпатті діють 90 дошкільних закладів з мовами національної меншини: угорською – 70, російською – 1, румунською – 2, з декількома мовами – 17 (Національні меншини України 2000). Виховання ведеться угорською мовою у Баркасівському дошкільному навчальному закладі. Але все ж таки напис на вивісках та таблицях у садочку двомовний. Це свідчить, зокрема, про багатонаціональність села.

Отже, в освітніх закладах з мовами нацменшин ще й досі наявні проблеми, які потребують швидкого вирішення. Першою важливою проблемою вважають досконале володіння державною мовою у закладах освіти з мовами національних меншин, адже кожен громадянин України повинен хоча б на середньому рівні володіти державною мовою. Наступною й не менш важливою проблемою можна вважати те, що в угорськомовних школах не вистачає підручників, словників та допоміжної літератури, через які можна було б навчити мову або принаймні зрозуміти її. Серед викладачів української мови в старших класах загальноосвітній рівень педагогічних кадрів значно нижчий, ніж у викладачів інших предметів (фізики, математики, біології) (Сагарда – Токар 2000: 64-65). У Баркасівській ЗОШ проблемою є й те, що

вчителі української мови та літератури не володіють угорською мовою, і через це теж виникають труднощі у спілкуванні та інколи й непорозуміння між вчителем і учнем.

Особливу увагу заслуговують друковані засоби масової інформації, які теж відіграють важливу роль у розвитку національної самосвідомості, у формуванні суспільної думки тощо. Обласні газети як *«Новини Закарпаття»*, *«Закарпатська правда»* здійснюють систематичний випуск сторінок із тематики. В Закарпатській області наразі діють 20 періодичних видань з угорською мовою. Це зокрема газети *«Kárpáti Igaz Szó»* (*«Карпатське слово правди»*), *«Kárpátalja»* (*«Закарпаття»*), які поширені серед угорців на всій території області, зокрема й серед мешканців с. Баркосово. Ці видання мають і власну електронну пошту (Бідзіля 2014: 35).

Зважаючи на вищезазвані дослідження на Закарпатті між етнічними українцями та угорцями підтвердило таке: у суспільстві наявні певні стереотипи, згідно яких етнічні українці сприймаються меншинами і навпаки. Це стає на перешкоді конструктивному діалогу соціуму і певною мірою поглиблює кризу національної ідентичності. Культурно-історичні та політико-ідеологічні чинники великий вплив мали на формування національної ідентичності. Толерантне ставлення до культурних та ідеологічних розбіжностей можуть сприяти соціально-економічному та культурному розвитку нашого краю.

2.4. Мовні преференції населення

Мовні преференції – це мова спілкування у різних сферах суспільного життя в багатомовному соціумі. Важливим пріоритетом мовної політики вважаються права людини на вибір освіти, здобуття її рідною мовою, вибір мови для повсякденного спілкування.

Засоби масової комунікації на Закарпатті представлені здебільшого двома мовами – українською та угорською. Так як населений пункт переважно угорськомовне, населення надає перевагу періодичним виданням на угорській мові. На вибір мови газети великий вплив має етнічне походження людей, рівень освіти населення. Люди із початковою освітою надають перевагу угорськомовним періодичним виданням. Мовні преференції населення села не настільки диференційовані як по Україні загалом. Так як мовні уподобання залежать і від регіону проживання, в селі Баркасово мовні преференції певною мірою залежать від етнічного походження і рівня освіти. Політичні партії, створені угорцями,

допомагають задовольнити інтереси закарпатської угорськомовної спільноти (Шипка 2007: 16-17). Міжетнічні відносини між українською та угорськомовною нацією постійно вдосконалюються.

Аналізуючи рівень мовної компетентності населення, вплив на мову мислення особистої мови батьків, на соціальне середовище, навчання у школі, у вищих навчальних закладах сміло показує, що дуже багато є чинників, які впливають на те, як формується рідна мова особистості. Вони безпосередньо залежать від соціальних обставин та умов, в якому вони проживали або ж й дотепер проживають. Питання суб'єктивних преференцій особистості, намірів, різних заохочень, смаків, стають дуже важливими та актуальними у дослідженні мовних сфер. Для того, щоб отримати задоволення від життя та відчувати себе комфортно в ній в перше чергу потрібно бути задоволеним від цих преференцій.

2.5. Якість освіти в закладах національної меншини

У повоєнному періоді розвитку шкільної мовної освіти виділялися деякі мовні особливості, серед яких варто виділити російськомовне та україномовне навчання в школах з мовами національних меншин. Російськомовні школи мали великий привілей та були набагато краще забезпечені матеріально та науково-технічним обладнанням. Відомий учений С. Шевченко зазначав, що все ж таки в російсько- та україномовних школах бракувало необхідних для навчання підручників.

Матеріальне становище у школах з мовами національної меншини були набагато гіршими, ніж в школах з українською мовою навчання (Шевченко 2014: 834).

Розвиток шкільної мовної освіти є тривалим і динамічним процесом, для якого характерні закономірності еволюційної мети, структури і змісту, форм і методів, принципів і підходів, прийомів і засобів, для якісного переходу систем з одного рівня на інший. У закладах загальної середньої освіти розбудований освітній вектор, який спирається як основний напрям тенденції розвитку шкільної мовної освіти. Для того, щоб вивчити і виявити тенденції розвитку шкільної мовної освіти в Україні, потрібно на основі дефініцій дослідити відповідну періодизацію зазначеного періоду.

За допомогою мови як соціокультурного феномена дитина пізнає світ, формується в неї особистість, вчиться передавати інформацію, висловлювати свої емоції, думки, почуття та переживання. Під час вивчення рідної мови дитині насамперед потрібно дбати про його красу та чистоту, і тільки після цього займатися

процесом оволодіння лінгвістичного матеріалу. Завдяки мові ми спілкуємося і розвиваємо свою особистість, опануємо навчальні предмети та здобуємо освіту. Для того, щоб покращити подальший розвиток мовної освіти у школах України, потрібно дослідити деякі історико-педагогічні вектори, забезпечити прогресивний характер та здобути науковий досвід. Мовна освіта школи завжди шукає можливості, щоб належним чином удосконалити форми, методи і засоби навчання для подальшого виявлення продуктивності в суспільстві.

Представники угорської національної меншини тривалий час проживали і дотепер проживають разом з українцями в Карпатському регіоні. Реалізація взаємодії українських і угорських традицій в загальноосвітніх школах вдосконалюється в умовах полікультурного середовища. Період тоталітаризму значно вплинув на характер освіти і на мову зокрема. Трансформація мети в освіті українців зумовили явища жорсткої регламентації, уніфікації і централізації. Замість гармонійного розвитку виховання тепер в закладах освіти пріоритетом стають абсолютний контроль, дисципліна й слухняність учнів. Ідеї тогочасної освіти були задекларовані гуманістично і демократично, вони набували фундаментальності та технологізації. Через це основними ознаками мовної комунікації стали прагматичність і загальнонаукова орієнтованість знань (Барань 2016: 29).

У невеликих населених пунктах Закарпаття спостерігається невисока якість освіти, через відсутність достовірних навчально-методичних посібників та браку кваліфікованих вчителів. У сільських школах Закарпаття з мовою національної меншини предмети викладають вчителі не відповідного фаху. Це зумовлено тим, що більшість педагогів покидають свої місця роботи у пошуках кращого майбутнього.

Використання угорської мови в закладах освіти Закарпаття була безперервною. Навчальний процес був угорськомовним аж до 1944 року, а вже після входу країни до УРСР та СРСР діяли класи з угорською мовою навчання. Такий стабільний розпорядок і розвиток угорської освіти на Закарпатті проіснував недовго. З початку 60-х років ХХ ст. почала формуватися вища угорська філологічна освіта. Для того, щоб світ багатився висококваліфікованими спеціалістами, в Ужгородському університеті створили кафедру угорської філології. У вищезгаданому університеті функціонує Українсько-угорський навчально-науковий інститут, у якому навчання ведеться на 75% угорською мовою.

На Закарпатті використовуються символики Угорщини (прапор, герб, гімн). Ці символи можна помітити на різних закладах

установ, в середині навчальних закладів, на адміністративних установах тощо. Можна побачити, що значна більшість представників угорської національної меншини на Закарпатті присутні в сферах освіти, науки, культури.

На Закарпатті «забезпечується право національних меншин, яка включає в себе задовольнити освітні потреби рідною мовою, збереження та розвиток своєї етнокультури, підтримка та захист її державою. Навчальні заклади на Закарпатті з мовами національної меншини мають створити такі умови, щоб учні належно могли опанувати і державну мову» (Márku – Híres-László 2015: 107).

Наведемо деякі можливості вивчення рідної мови для угорської національної меншини, як одна з найчисельніших мешканців Закарпаття та села Баркасово загалом:

- школи, де мова національної меншини є основною мовою викладання, а державна мова та/або друга іноземна мова вивчаються як окремі навчальні предмети. Баркасівська загальноосвітня школа є двомовною, англійську викладають як іноземну;
- школи, де мова викладання введеться державною мовою, а мову та літературу національної меншини й іноземну мову викладають як окремий навчальний предмет;
- класи з різними мовами викладання, це, насамперед, двомовні і тримовні школи, де форми роботи збігаються з двома вищезазначеними формами;
- школи з українською мовою навчання, де вивчають мову національної меншини як факультативну;
- право на вивчення представникам національної меншини у школах з державною мовою навчання.

Для того, щоб остаточно включити представників національних меншин у суспільне життя держави, необхідно в першу чергу володіти державною мовою. Володіння нею дає можливість розвивати культурні, освітні, політичні та економічні перспективи особистості. Державний стандарт загальної середньої освіти України чітко визначив мету забезпечити учнів володінням державною мовою, сформувати

текі компетентності, які будуть доречними у різних сферах мовлення та в суспільному житті (Держ стандарт України 2001).

Школи з українською мовою навчання є рідними для тих учнів, котрі володіють нею вже з дитинства. А школи з мовами національної меншини, де тільки викладається українська мова як державна, учні ознайомлюються тільки в першому класі. В україномовній школі дітям, які володіють державною мовою як рідною, головною метою постає тільки розвивати мовлення та комунікативних компетентностей. У школах з мовою національної меншини українська мова вивчається вже з першого класу. Дітям, для яких, наприклад, угорська мова є рідною, дуже важко засвоїти належним чином українську мову. Цьому заважає й те, що їм потрібно вже з першого класу вивчати граматику мови, зовсім не володіючи нею.

Робота вчителя у школах з мовами національної меншини ускладнено тим, що їм потрібно зосереджувати увагу учнів на чотирьох навиках (читання і писання, слухання і спілкування), щоб розвивати комунікативну компетентність учнів. Великою проблемою теперішньої освіти є те, що підручники, які мали б служити для вивчення української мови як державної були розроблені такими викладачами і вченими, які зовсім не були знайомі із соціолінгвістичною ситуацією та мовою і культурою національної меншини (Cserniczkó 1998: 137).

Вивченню української мови заважають і кадрові недоліки. Цю проблему не можна вирішити так, що направляємо українських філологів до сільських шкіл з мовами нацменшин. Фахівець, котрий отримав диплом українського філолога, тобто вважається викладачем української мови та літератури, готовий викладати українську мову як рідну. Багато хто не знає, як викладати державну мову, якщо в дітей рідна мова не українська, а, наприклад, угорська. Більшість викладачів, вчителів української мови навіть не володіють мовами національної меншини. Отже, у школах з мовою нацменшин вчителі української мови мають на певному рівні володіти мовою національної меншини і рідною мовою теж. *«На нашу думку, кожен вчитель має бути на належному рівні двомовним. Тобто, обов'язково має володіти і національною мовою, яка викладається в даному закладі і звичайно ж, державною мовою. Вчителі рідної мови повинні володіти державною мовою, а вчителі державної мови – національною мовою, яка викладається у тому закладі, де вони працюють»* (Cserniczkó 2015: 73).

Закон України «Про мову» та Національна доктрина розвитку освіти чітко визначають, що держава повністю гарантує умови для представників національної меншини, які потрібні для оволодіння державної мови. Якщо ж насправді хоче досягти цього країна, то в першу чергу потрібно йому вирішити вищезгадані проблеми. Я впевнена, що в разі вирішення мовної проблеми в системі мовної освіти здійсниться, державну мову будуть викладати спеціально підготовлені до цього фахівці, то поліпшується вивчення української мови в закладах з мовами національної меншини.

Важливими питаннями сьогодення є насамперед зміни, які передбачає новий закон «Про повну загальну середню освіту» для шкіл з мовою національних меншин. Так як це питання і мене зацікавило, вирішила провести інтерв'ю із директором Баркасівської ЗОШ I-III ступенів, Майорош Адальбертом Адальбертовичом. Інтерв'ю велося 17 березня 2021 року. Питання, які задавалися на ньому:

1. Закон передбачає три моделі вивчення української мови в школах. Для шкіл з угорською мовою навчання передбачена друга модель, які основи цього закону?:

- рідною мовою навчатимуться в початковій школі;
- до 9 класу досягти 40 % предметів, які вивчаються державною мовою;
- зі старшої школи 60 % навчального часу має викладатися державною мовою.

Закон набере чинності для угорських навчальних закладів у 2023 році.

2. Чим загрожує втілення в життя у 2023 році нового закону?:

- як вище зазначилося, згідно нового закону учні шкіл з угорською мовою навчання будуть мати можливість вивчати на рідній мові лише предмети «Угорська мова» та «Література» (інтегрований курс). Вважаю, що кожен учень повинен навчатися рідною мовою та міг обирати мову навчання (державну чи рідну) до закінчення навчання;
- прийнятий стандарт з угорської мови для класів з угорською мовою навчання містить нереальний перелік вимог.

3. Як можна покращити рівень оволодіння учнями державної мови?:

- розробити реальні вимоги у державному стандарті, враховуючи специфіку викладання мови, яка не є рідною.

Повинна бути певна система вивчення української мови у школах нацменшин, потрібні відповідні підручники, словники, дидактичний матеріал, потрібні кваліфіковані вчителі.

РОЗДІЛ III. МОВНИЙ ПРОСТІР СЕЛА БАРКАСОВО

Представники угорської етнічної групи були в той час українізовані, у міжетнічних стосунках регіону домінувала українська мова. Інтегрування угорців в україномовне суспільство майже неможливе, багато хто і не хоче цього. З боку угорців можна помітити певну асиміляцію, коли мова йдеться зокрема про освіту, тому що вважають, що в разі збільшення кількості годин на вивчення державної мови, угорська мова взагалі не буде мати можливості процвітати в закарпатських сільських школах. Багато хто з представників угорської національної меншини на Закарпатті й досі не може адаптуватися в «українське суспільство», тому що взагалі не володіють мовою і часто виникають певні непорозуміння між представниками двох мов. На сьогодні дуже поширилася еміграція угорців з-за кордон, і через це угорська національна меншина Закарпаття на порозі великої катастрофи: виїжджає молодь, виїжджає інтелігенція, угорськомовні кваліфіковані працівники втрачаються.

Населений пункт села є місцем перебування людини, центром її діяльності, де народжується, керується та об'єднується політичне і культурне життя різних територій, народів, види діяльності, тобто роль міст – різноманітна (Гидденс 2005: 499). Наявні зміни, які спричинені глобалізацією, стосуються не тільки функціонуванню села, а також і мови населеного пункту.

Зміни, спричинені глобалізацією, стосуються не тільки функціонування сіл, а також і мови села. Дослідження *«слів на вивісках»* безпосередньо стосується дослідження мови міста. Мова села відображає існуючий мовний простір і включає в себе велику кількість різних найменувань, а саме – назви сільських об'єктів – шкіл, дитсадків, магазинів, бібліотек тощо (Емельянова 2007: 12-13).

3.1. Історія села Баркасово

Село Баркасово лежить недалеко від міста Мукачево, по залізничній лінії на Вузлове (Батьово). Невеличке, але старовинне село, яке згадується в історичних документах вже на початку XIV століття. Розташований біля річки Вирке.

У 1312 році король Роберт Карл конфіскував село Баркасово від Фалунг Міклоша і подарував його Данч Тамашу в нагороду за те, що Данч брав участь у боротьбі проти Тренченічак Матея. Данч Тамаш особливо прославився в битві, яка відбулася 12 червня 1312 року. В іншому документі того ж року згадується цей край, як володіння сім'ї Буркузлої Нюл.

У 1447 році Баркасово приналежало до володіння Чопі Жігмонда. Чопі Жігмонд в кінці 1447 року судився з Кушалі Якчі Ласло і з Сепеші Ласло за те, що кріпаки цих людей з села Касоня, Серне і Рафайни сильно набили кріпаків села Баркасова, і насильно забрали від них свиней та «рухоме володіння». Після цього король приказав Доброні Яношу на місці злочину зробити обшук. З 1453 року Баркасово приналежало Лекеш Яношу. В 1537 році за 3000 форинтів Бюді Міхаль купив Баркасово у Лекеш Яноша. За переписом 1552 року, село згадується як володіння Бюді Міхаїла.

Протягом 1567-1667 рр. володіння мали тут ще багато мешканців, зокрема Іврані, Мелітх, Чернел, Апаті, Екеї та інші.

Під час розвитку протестанства, мешканці села Баркасова спочатку признавали перевагу вчення «попа» Агоштона. Про це свідчить така обставина. В перечні доходів «протопопа» Ардаї Пала пишеться, що від кожної людини, яка йде сповідатися, потрібно взяти по 2 монети, а за ці прибутки проповідник повинен дати вина і хліба. Пізніше жителі Баркасова послідували вчення Калвіна.

У 1600 році проповідником був тут Берегі Лукач, а в 1616 році – Собранці Дьердь, якому за «легку» поведінку беневський син «оддав» догану. З цього часу почалися нововведення в селі. 1777 рік – ремонт дерев'яної церкви, а у 1809 рік – будівництва нової церкви вмілими руками простих людей, яка на превеликий жаль у 1835 році згоріла.

Перша школа була побудована тільки у 1806 році. Це була невеличка і темна кімната з дуже маленькими вікнами.

У 1880 р. у Баркасові було всього 174 «домів», а жителів – 977 чоловік, проте на 174 домів було 2 церкви і 4 корчми.

У 1514 році, коли на Угорщині спалахнуло велике селянське повстання, відоме в історії як повстання Юрій Дожі, до повстання приєдналися і селяни Баркасова. Зі зброєю у руках вони боролись проти угорських панів, проти ватиканських розповсюдників католицизму.

У XVI столітті, коли Закарпаття було поділено на дві частини, Баркасово відійшло до Трансільванії. У цей період феодальне гноблення посилилося ще більше. Кріпаки беруть в руки сокири, коси, вони неспроможні більше терпіти свавілля феодалів і поміщиків.

У 1848-1849 рр. селянство Баркасова підтримало революцію. У цій боротьбі брали участь такі селяни: Нанаші Елек, Розгоні Йожеф.

Селяни Баркасова гаряче вітали скасування кріпацтва. Але хоч кріпацтво і було скасовано, аграрна проблема не була вирішена. Селяни не «одержали» землі. Селянство страждало від безземелля і малоземелля. Сільське господарство було малопродуктивним. Основним знаряддям обробітку ґрунту були дерев'яний плуг та борона. Безземельні селяни поповнювали в Мукачеві та в інших містах лави безробітних.

У середині 80-х років XIX століття будувалась у Баркасові залізнична колія, що зв'язувала Будапешт з Галичиною через Воловець. Залізничний вокзал був побудований у 1926 році.

Перша світова війна 1914-1918 рр. принесла селянам численні муки і страждання. Під час війни в селі панував голод. У 1919 р. і Баркасово як і ціле Закарпаття увійшло до складу Чехословаччини. Однак для баркасівських селян це полегшення не принесло. Біднота примушена була далі орендувати поміщицькі землі за третину врожаю. 1919-1920 роки – це роки лютування голоду. Безземельні селяни в шуканні заробітків подалися за океан шукати щастя, зокрема до Америки – 32 чоловіків, до Канади – 6 чоловіків (Товт 1976).

Людина прагне знайти в розміщених на вулицях міста текстах цікаву, а найголовніше, потрібну їй інформацію. Зазвичай, сільські найменування придумані конкретними людьми, але з часом назва відокремлюється від автора й стає частиною сільського середовища та у ньому ж сприймається. Тексти повсюди супроводжують селян, намагаються притягнути і утримати його увагу.

3.2. Мовна ситуація села Баркасово

Мовні елементи передають нам важливу соціокультурну інформацію про село, зокрема його історію, культурні та психологічні особливості мешканців. На формування образу села і на особливості мовної спільноти активно впливають мовні знаки. Водночас мовний простір є своєрідним віддзеркаленням рівня розвитку та специфіки тої спільноти, яка послуговується різними мовами (Белей 2010: 36).

Крім того, дослідження мовного коду села є важливим для визначення орієнтирів державного будівництва, зміцнення самоідентифікації громадян країни в цілому. Такі публічні простори використовують для формування бажаної соціокультурної ідентичності.

За переписом населення України 2001 року в селі мешкали 2233 особи. Наразі ця цифра дуже скоротилася, оскільки більшість людей, особливо чоловіки, виїхали за кордон, щоб належним чином могли утримувати свої сім'ї. Загалом, наразі точне населення села невідоме, але, на жаль, можна сказати, що покинуло село близько 500-700 людей, і що є найстрашнішим, відверто можна сказати, що назавжди. Практично кожен десятий будинок в селі продається, більшість населення становлять люди похилого віку, тому що немає молодих матерів і татусів, і нове покоління роками зменшується.

Кожна мова систематично змінюється, що, вочевидь, пов'язано з інформаційним розвитком світу, його домінантами, а це, безперечно, впливає й на поступ класичної риторики. Із трансформуванням мовлення видозмінилося й власне, ораторське мистецтво, тобто постулати про красиве, правильне, нормативне й впливове мовлення, реалізовані в усній і писемній формах, набувають сьогодні значних видозмін, що відбувається передусім завдяки сучасним комунікативним спроможностям, відповідним вербальним і невербальним технологіям.

Мовна ситуація – один з найважливіших об'єктів соціолінгвістики. Висвітленню проблеми мовної ситуації в сучасній соціолінгвістиці присвячені праці В. Авроріна, Б. Журковського, Л. Нікольського та інших.

За визначенням М. Русанівського, мовна ситуація – це «притаманний суспільству спосіб задоволення комунікативних потреб за допомогою однієї чи кількох мов» (Русанівський 2000: 256). Л. Нікольський та О. Швейцер характеризують мовну ситуацію як «систему соціально й функційно розподілених мовних систем і підсистем, що співіснують і взаємодіють у певній етнічній спільноті або в певному адміністративно-територіальному об'єднанні і в ставленні до яких члени відповідних мовних і мовленнєвих колективів дотримуються певних соціальних настанов» (Нікольський-Швейцер 1978: 102). Мовна ситуація не може бути постійною, вона змінюється завдяки як об'єктивним чинникам, тобто таким, що не залежать від людської свідомості, так і суб'єктивним, що пов'язані зі свідомою людською діяльністю.

Мовну ситуацію описують за кількісними, якісними й оцінними критеріями. До кількісних ознак належать:

- кількість мовних утворень, що співіснують на досліджувальній території. Це може бути кілька мов, а в межах однієї мови – певна кількість діалектів, говірок, інших форм існування мови – літературної і не літературної;

- кількість мовців, які користуються кожною мовою або формою існування однієї мови, стосовно загальної чисельності населення ареалу, що досліджується. Цей показник визначає демографічну потужність мови;
- число комунікативних сфер, які обслуговує кожна мова або форма існування однієї мови.

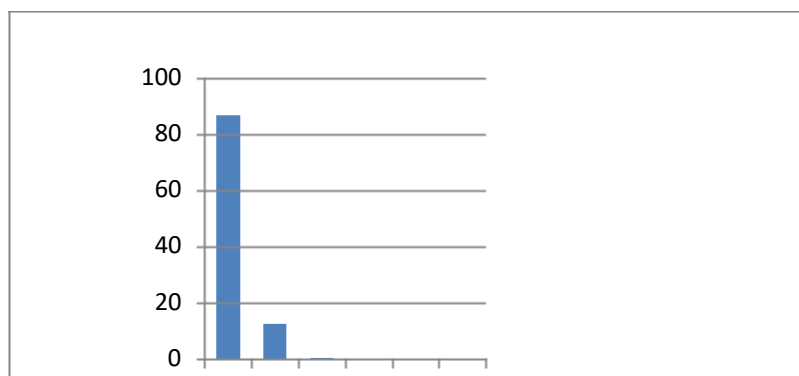
Якісними критеріями є:

- характер мовних форм: різновиди однієї мови чи різні мови (одномовність і багатомовність);
- структурно-генетичні відношення між мовами (споріднені і неспоріднені, морфологічний тип мови);
- функціональна рівнозначність, нерівнозначність мов;
- характер панівної мови (місцева чи іноземна) (Кочерган 1999: 16-17).

Оцінні критерії поділяються на внутрішні та зовнішні оцінки мов.

Внутрішня оцінка – це оцінка споконвічних носіїв мови, їхні комунікативні придатності, естетичні престижності, тобто є ступенем прихильності мовців до рідної мови. У зовнішній оцінці названі параметри мови характеризуються з носіями інших мов. На основі цих критеріїв будується типологія мовної ситуації. Щоправда, оцінне поняття престиж, котре нині широко використовується, зокрема й у працях американських соціолінгвістів, не має чіткого визначення. Так, Джон Фішман налічує п'ять різних значень цього терміна, до яких належить: комунікативна цінність, літературно-культурні досягнення, емоційнацілісність, загальна повага, загальна популярність (Кочерган 1999: 18).

Мовний простір села Баркасово є досить багатим. Переважна більшість населення – угорці. За ним ідуть українці, росіяни та роми. За даними перепису 2001 року розподіл населення за рідною мовою було таким (див. таблицю 1)

таблиця №1

3.3. Особливості мовного ландшафту населеного пункту

Дослідження мовного ландшафту дає уявлення про образ села, виявляє важливі тенденції розвитку села та специфіку функціонування та співіснування мов у його межах.

Завданням нашої роботи стало дослідження взаємодії мов, того, як саме поєднуються мови на знаках у просторі села, які мови переважають (угорська або українська), як розташовані за наявності кількох мов у межах одного знака та як виражена при цьому перевага певного мовного коду.

Деякі дослідники вважають, що двомовна інформація на знаках може передатися двома способами: перший знак – містить або дві мови, або кілька знаків, кожен з яких містить одну мову. У цьому випадку двомовна природа знака відразу помітна всім, а в другому – ні (Белей 2010: 38). У нашому дослідженні ми вважаємо ті знаки, що містять ідентичний текст двома мовами (угорською та українською), двома знаками, а отже, приймаємо їх за окремі одиниці, керуючись принципом, що знак – це *«уривок письмового тексту всередині просторово визначеного кадру»* (Márku – Híres-László 2015: 115), вважаючи одним знаком написи, що складаються з низки однорідних членів, розміщених на одній площині, але які можуть бути умовно відокремлені один від одного. Знаки ж, розміщені на одній або різних площинах, але які не вступають у відношення однорідності, вважатимемо окремими одиницями.

У процесі аналізу мовного ландшафту села Баркасово використовуємо протиставлення одномовні/багатомовні знаки. Цей термін, «багатомовні знаки», є термінологічною уніфікацією, однак має трохи інше смислове наповнення.

Багатомовний знак визначається так – це знак, котрий має містити щонайменше одну мову на додаток до основної (у нашому випадку – української) або замість неї.

У дослідженнях праць А. Марку та К. Гіреш-Ласло зараховано до багатомовних знаків і такі, що містять одну мову на додаток до другої, та ті, які мають щонайменше одну мову замість наступної (Márku – Híres-László 2015: 116). Така дефініція дає нам певну кількість знаків, які містять лише одну мову, але вважаються при цьому багатомовними, у нашому ж дослідженні вважатимемо багатомовними знаки, які містять: щонайменше одну мову на додаток до української або декілька мов без залучення української мови, крім того, написи українською мовою в латинській графіці. Розділивши знаки села на одномовні та багатомовні, отримуємо такі результати: одномовних знаків в селі (зокрема угорських) значно більше, ніж багатомовних (Csernicskó 2015: 75).

Лінгвістичний ландшафт є невід'ємною частиною всього нашого життя, оскільки ми йдемо куди завгодно, роздивляємося, зустрічаємося майже скрізь. У нашому інформативному світі якось візуальнопередана/опублікована лінгвістична інформація. Мовний ландшафт – це не лише вказівники на вулицях, на білбордах, міських та вуличних вивісках тощо, а й всередині закладів теж, чи то офіс, лікарня або школа (Karmacsı 2007: 98).

Школа відіграє особливо важливу роль, оскільки саме тут виховується майбутнє покоління, певна система цінностей і норм, сукупність знань про навколишній світ, також має важливу роль у процесі мовної соціалізації. У першому дослідженні серії Тамаша Петера Сабо під назвою *«Лінгвістичний ландшафт шкіл»* дуже вдало звертає увагу на те, що учні в школі проводять більшу частину свого часу, багато спілкуються з ровесниками та вчителями, опрацьовують велику кількість художніх текстів та самі намагаються створити тексти. Це впливає на подальше сприймання мов та розуміння її. На його думку, поза цими критеріями, учні роблять багато інших справ у школі: дивляться на стіну, на дошку, якщо їм нудно, намалюють або напишуть щось на стілець (в кращому випадку на дошку) (Karmacsı 2007: 104).

Американський вчений Норріс Брук Джонсон під час дослідження в американських школах дійшов висновку, що символи, розміщені на стінах школи підвищують в учнів патріотизм та національну свідомість, впливають на формування думок та почуттів. У школах з мовою національних меншин велике значення має які державні чи національні символи розміщені на стінах школи і якою мовою вони написані (Karmacsı 2007: 117).

У роботі досліджено те, які символи розміщені на стінах загальноосвітнього та дошкільного навчального закладу даного населеного пункту, щоб отримати загальну уяву про лінгвістичний ландшафт угорськомовних шкіл Закарпаття.

Приїжджаючи в школу, перш за все можемо побачити таблицю, розміщену на стіні закладу, на якій вказано назву, ступінь школи та населений пункт. Розміщена на ній мовна позиція розкриває перед нами візуальний інтер'єр закладу. Зовнішній вигляд шкільної будівлі спочатку орієнтує нас до того, як ми будемо відноситися до даного закладу, тому елементи фасаду є вирішальним для формування діючої ідентичності громади. Культурні символи, засоби, якими користується школа,

картини, тексти, які висять на стінах допомагають обирати мовно-культурні цінності та вплив ідеологій.

Відповідно до закону 1989 р. та 2012 р. про мову, назви місцевих органів, державних установ, організацій, їхні гербові печатки, офіційні документи мають бути написані державною мовою. Проте, у законі «Про мову» 2012 року вказано, якщо населення національних меншин складає більше як 10 %, то інформаційні стенди та документи повинні вестися і мовою національної меншини.

Більшість закарпатських дошкільних закладів з угорською мовою навчання розміщують свої стенди двома мовами. Зокрема, так розміщено і в Баркасівському дошкільному навчальному закладі (див. картину №1).

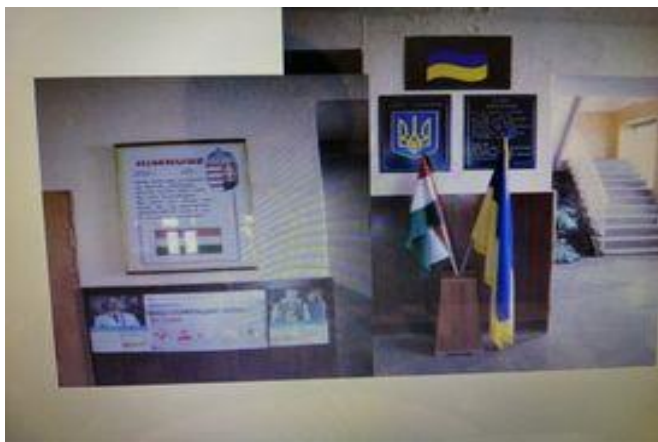
картина №1

Вивіски на стінах навчальних закладів не завжди відповідають критеріям та нормам закону. Це підтверджує зокрема двомовний надпис, відображений в українських національних кольорах. (див. картину №2). У даному населеному пункті на закладах освіти наявні прапори двох націй.

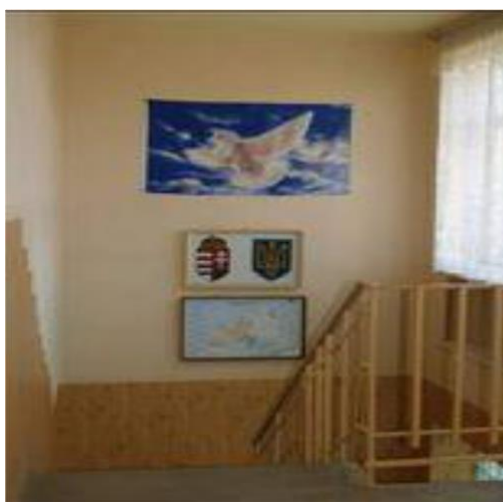
картина №2

У більшості шкіл з угорською мовою навчання Закарпатської області на передньому плані виступають українські державні символи (герб, прапор, гімн). Угорські державні символи розміщені на задньому плані. Це явище можемо побачити і в Баркасівській загальноосвітній школі, де навпроти вхідних дверей розміщені українські державні символи та угорський прапор. Угорський гімн та герб поставлений на менш видне місце, на лівому боці стіни в куточку.(див. картину №3).

картинам №3

Розміщення національних (українських та угорських) символів майже у всіх закарпатських школах різноманітне. Однак, спільним у більшості закарпатських шкіл з угорською мовою навчання є те, що прапори двох націй наявні в добре освітленому місці (див. картину №4), а угорський герб та гімн або зовсім відсутній, або відступає на задній план (див. картину №5).

картина №4

картина №5

Важливі події, правила, брошури можна побачити на дошці оголошень, що розміщений здебільшого на стінах коридорів школи. У цьому відношенні в закарпатських школах з угорською мовою навчання ми отримуємо різноманітні

картини з приводу офіційних документів на державній мові та на мові нацменшин. Ці носії інформації, розміщені в інтер'єрах шкільної громади є важливим реквізитом для коридорів, аудиторій, оскільки улюблені теми учнів, їхні роботи, важливі моменти в шкільному житті з'являються саме на дошці оголошень. Отже, ці візуальні носії не є просто прикрасами коридорів, аудиторій, а мають важливу роль у формуванні іміджу школи. Дуже часто учні самі створюють такі дошки, допомагають оздобити їх вчителям (див. картину №6)

картина №6

Як бачимо, у Баркасівській загальноосвітній школі правила та брошури, розміщені на стінах коридорів українською мовою (див. картину №7).

картина №7

Ці дошки оголошень служать не тільки прикрасою, але в багатьох випадках є орієнтирами для майбутнього покоління, через це учні матимуть важливі знання, роль у середовищі, з чим посилюється їхня цінність.

Класні куточки розміщені в кожному класі Баркасівської ЗОШ I-II ступенів, вони показують життя даного класу, їхні цінності, важливі правила та події. Переважна більшість класних куточків в даному навчальному закладі україномовні, чи це угорськомовний клас, чи україномовний. (див. картини №8, №9) Це явище

пояснюється тим, що заклад належить до Мукачівської Районної Ради, де переважає саме українська мова.

картина №8

картина №9

З швидкоплинністю часу та розвинутою технологією пов'язано те, що класні куточки все частіше оздоблюються не роботами учнів та їх класних керівників, а вже купуються нові стенди з готовими надписами: правилами, учням тільки потрібно вже написати свої імена, приклеїти фотографії та різні типи про досягнення класу. Конструкція цих дошок стала однорідною, матеріали виготовляються не дітьми, комерційні та фабричні товари залишаються на задньому плані.

Зайшовши до приміщення навчального закладу на стінах коридору можна побачити багато різних малюнків про релігію. Дирекція школи вважає, що релігійні цінності є фундаментом освіти та умовою формування філософії дитини. Цими стінними прикрасами хочуть створити певну християнську атмосферу в шкільному житті, виховувати повагу та любов до Бога, привернути увагу до важливості релігії та зробити молитву частиною повсякденного життя учнів (див. картини №10, №11).

картина №10

картина №11

Як бачимо, тільки одна табличка з хрестом україномовна (див. картину №12), всі інші релігійні надписи та стінні прикраси угорськомовні.

картина №12

Вони розміщені при вході в навчальний заклад, у шкільній їдальні, а україномовна релігійна дошка розміщена у куточку на першому поверсі школи. Це пояснюється тим, що переважна більшість населення села Баркасово є реформатами, тобто угорцями, а менша частина населеного пункту – католики. Тому в селі наявні обидві церкви, але школа намагається «співпрацювати» з реформатською церквою таким чином, що свято першого вересня та останнього дзвоника Баркасівської загальноосвітньої школи завжди або починається, або завершується службою.

Двомовні таблиці спостерігаються ще й на будівлі сільського клубу (див. картину №13) та сільської бібліотеки (див. картину №14). Однак прапор, розміщений на будівлі бібліотеки – угорський, але на таблиці, де надпис, наявний тільки український герб. Режим роботи бібліотеки україномовний.

картина №13

картина №14

3.4. Історія села Серне

Згадка про село Серне датується 1270 роком як володіння сім'ї Лоньої. Село розташоване біля потічка Чаронда. У 1946 році було становлено офіційну україномовну назву села – Рівне. З перекладу, назва села Серне означає «пряма», «гладка». У XIV ст. село почало розквітати: мала свою парафію. Серед власників села Серне у різні часи були сім'ї Вароді, Якчі, Чопі, Лоньої. У 1566 році село було знищено татарськими загарбниками. У 1595 році у селі згадується реформатська громада, священником якої був Берегі Лукач. Побудована церква спочатку була римо-католицькою, тільки пізніше стала реформатською. Восени 1944 року 204 чоловіків села забрали на «Malenkij robot». За сприянням КМКС встановлено пам'ятник у центрі села жертвам сталінських репресій. Під час Чехословацької епохи у селі функціонували чотири класи з чотирьма вчителями. Угорськомовна школа функціонує з 1945 року.

У 1920-30-х роках користувалася великою популярністю фольклорна група «Szernyei Gyöngykaláris». Своєю програмою, до якої входили народні пісні, танці, виступали у сусідніх селах. Програма фольклорної групи, а також її історія вийшла друком. Засновником групи вважається реформатський дяк, поет, уродженець села – Балог Шандор (Botlik – Dupka 1993: 138-140). На пам'ять про нього у саду Сернянської загальноосвітньої школи встановлено пам'ятну дошку (див. картину №15)

картина №15

Своєрідністю села Серне є ромська реформатська церковна громада., заснована у листопаді 1993 року. У 1996 році завершилося будівництво ромської реформатської церкви. У наш час у селі функціонують 2 реформатські церкви, окремо для ромів та для угорців.

3.5. Співіснування та взаємодія мов у селі Серне на прикладі таблиць та вивісок

Село Баркасово та село Серне Мукачівського району належать до одної сільської ради – до Сернянської. Свою роботу намагалася розширити дослідженням співіснування та взаємодії мов у селі Серне, де переважна більшість населення вважає себе угорцем. За даними перепису 2001 року угорською мовою в селі володіють 97, 47 % населення, українською – 2, 17 %, російською – 0,2 %. Через ці дані можемо побачити, що на відміну від села Баркасово, в селі Серне не машкають представники інших національних меншин. Село Серне засноване швидше, ніж село Баркасово, та кількість населення менше, за переписом 2001 року теж менший буквально на 500 осіб.

На державних таблицях, розміщених на будівлі сільради, спостерігається наявність кольорів прапора. Найчастіше на синьому тлі наявний жовтий надпис, що характерно й на таблицю, розміщену на будівлі Сернянської Сільської Ради. (див. картину №16).

картина №16

Сернянська загальноосвітня школа є навчальним закладом з угорською мовою навчання. З 2015 року з 5 класу викладання української мови викладалося за експериментальною програмою для шкіл з угорською мовою навчання, розробленою Закарпатським інститутом післядипломної педагогічної освіти на чолі з Гнаткович Т. Д. За цією програмою навчалися учні Мукачівського та Виноградівського району. У програмі було передбачено збільшення кількості годин. Література викладалася так само, як і в українських школах, в межах 2 годин на тиждень. Поступово були розроблені підручники для кожного класу з мови. Експериментальна програма разом із піручниками показала непогані результати учнів з української мови. Таблиця школи, розміщена на будівлі, двомовна (див. картину №17).

картина №17

Двомовна поява не завжди призводить до збалансованості з погляду мешканців. Прапор та герб на будівлі школи розміщений обох національностей. При вході також можемо замітити угорськомовну таблицю, на якій назначено, що за сприяння угорського товариства КМКС та за підтримкою уряду Габора Бетлена була проведена заміна входних дверей. Незважаючи на те, що зроблено це за допомогою угорського уряду, надпис на таблиці двомовний (див. картину №18).

картина №18

Офіційні вивіски на громадських будівлях в Україні повинні висвітлюватися двома мовами, згідно закону України «Про мову» та додержуючи конституційні права України. Так як Сернянська школа угорськомовна, розміщені на коридорах таблиці, дошки оголошень та класні куточки теж угорськомовні, на відміну від Баркасівської школи.

Аналізуючи мовний ландшафт населеного пункту, дійшли висновку, що в селі Серне на вивісках, написах переважає угорська мова. Державна мова здебільшого з'являється на стінах будівель місцевого самоврядування та на будинку школи. Вживання угорської мови характерно для рекламних вивісок та різних оголошень.

ВИСНОВКИ

У формуванні мовної особистості особливе місце посідає мова в текстовій формі. Термін «мовний ландшафт» вперше використали Л. Ландрі і Р. Боургіс у значенні мови публічних комерційних знаків на певній території чи в певному регіоні. Вивчення мовного ландшафту почалося нещодавно, лише кілька десятиліть тому. За останні роки цей напрям досліджень стає все популярнішим та набуває ширшого висвітлення у працях вчених, однак терміносистема ще не цілком усталена. Зважаючи на регіональні та мовні особливості, складно виробити єдину систему понять і термінів, які в однаковій мірі задовольняли мовні середовища враховуючи специфіку певної місцевості. Звичайно є різні підходи до вивчення цієї теми, тому об'єктом дослідження нашої роботи стали взаємодія та співіснування мов певного населеного пункту. Незважаючи на те, що названа проблематика досліджується в працях вчених, теоретичні засади термінології цього напрямку ще недостатньо вироблені.

Чимало досліджень мовного ландшафту використовує синхронічний підхід, але можливість порівнянь даних, отриманих за обстеження населених пунктів (як це висвітлено і в роботі) зводиться відмінностями в ключових поняттях, таких як «мовний ландшафт», «знак». Теоретичні аспекти цієї проблеми досліджували І. Ковтюк, Ш. Бонкало, Е. Балецький, Л. Белей мовні ландшафти окремих регіонів – С. Черничко, З. Кормочі, К. Ласло-Гіреш, В. Газдаг та інші.

У дослідженнях мовного ландшафту однією з основних проблем є відмінності, що полягають в підходах до визначення ключових понять цієї галузі, складність опрацювання великої кількості наукової літератури, яка друкується в країнах усього світу.

На нашу думку, шляхами до розв'язання цих проблем могло би бути об'єднання термінології в цій сфері, створення потужної бібліотечної бази. Важливими завданнями майбутніх досліджень мовних ландшафтів населених пунктів залишається вивчення зарубіжного досвіду і досягнень та використання його у нашій державі, вироблення мовної політики, враховуючи вплив мовного ландшафту на свідомість населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Барань Є. Іштван Ковтюк як діалектолог // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Збірник наукових праць. – У., 2016. – № 21. С. 29-34.
- Барань Є. Шандор Бонкало – дослідник української мови, діалектології та літератури. // Studia Slavica 63/1 – 2018. С. 16-17.
- Барань Є. Еміль Балецький – дослідник закарпатських українських говорів (перший етап наукової діяльності). // Еміль Балецький – мовознавець, письменник, освітянин. Збірник наукових робіт Міжнародного наукового семінару (Берегове, 23-24 травня 2019 року). / За ред. Барань Є – Б.-У.: ЗУІ ім. Ф. Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2020. С. 21–40.
- Белей Л. Соціолігвістичне висвітлення терміна «мовний ландшафт»// Науковий вісник Ужгородського університету – У.: Говерла, 2010, – № 23. С. 36-40.
- Бертагаев Т. А. Билингвизм и его разновидности в системе употребления / Т. А. Бертагаев // Проблемы двуязычия и многоязычия. – М.: Наука, 1972. С. 82-88.
- Бідзіля Ю. Мовна політика у ЗМІ в поліетнічному середовищі (на прикладі сучасних періодичних видань Закарпаття) / Юрій Бідзіля // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – К., 2014. – Режим доступу:
<http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&%20article=289>
- Бідзіля Ю. Інформаційний простір Закарпаття крізь призму проблем міжкультурної комунікації // Наукові записки інституту журналістики. Том 60 – К., 2015. С. 48.
- Бонкало Ш. До питань російської та української літературної мови. Мовознавство. – Б., 1915/5. С. 81-110.
- Вайнрайх У. Языковые контакты: состояние, проблемы исследования. – Благовещенск: БГК им. И.А.Бодуэна де Куртене, 2000. – 264 с.
- Гриценко П. Мова як індикатор угорсько-українських відносин сьогодення / П. Ю. Гриценко // Стратегічні пріоритети. – 2018. – № 1. С. 26-37. Режим доступу:
http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=spa_2018_1_7

Гидденс Энтони Социология / При участии К. Бердсолл: Пер. с англ. Изд. 2-е. За ред. М.: Едиториал УРСС, 2005.– 632 с.

Гульпа Л. До питання українсько-угорської інтерференції / Л. Гульпа //Acta Hungarica. – 2007. – №18. С. 84-89. – Режим доступу: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=achun_2007_18_13

Емельянова Т. Основні вектори розвитку освіти XXI століття /Т. В. Емельянова// Педагогічний дискурс. – 2007. – №2. С. 68-71. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=peddysk_2007_2_16

Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти / Ю. О. Жлуктенко. – К. : Київ. ун-ту, 1966. – 135 с.

Коцур В. Національні меншини України в контексті суспільно-політичних трансформацій 90-х рр. XX ст. – початку XXI ст. Монографія – Х., 2019.

Кочерган М. Загальне мовознавство. – К.:Академія, 1999. – 288 с.

Масенко Л. Т. Мова і політика / Л. Масенко. – Режим доступу: http://slovoua.com/masenko_mova_politika

Мітряєва С. Міжнаціональні аспекти консолідації українського суспільства (регіональна модель): Монографія / С. Мітряєва.– К. – Ужгород: Національний інститут стратегічних досліджень (Закарпатська філія), 2001. С. 52-58.

Національні меншини Закарпаття: цифри і факти. – Режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua/News/64717-Nacionalnimenshyny-Zakarpattya-cyfry-i-fakty>

Основні положення комплексної програми розвитку української мови та інших національних мов у Закарпатській області до 2000 року. // Новини Закарпаття.– 1991. – № 126. С. 4-5. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um82.htm>

Почебут Л. Г. Взаимопонимание культур: методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности / Л. Г. Почебут. - Санкт-Петербург – С.-Петербург., – 281 с.

Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року // Державний комітет

статистики України – Режим доступу:
<http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/zakarpattya>

- Сагарда В., Токар М., Фернега С. Освітньо-виховні проблеми національних меншин Закарпаття / Філ. наук.-метод. центру серед. освіти М-ва освіти і науки України. – У., 2000. С. 64-65.
- Садохин А. Міжмовні інтерференції в міжкультурній комунікації /– М.: Вища школа, 2005. – 310 с.
- Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов. На матеріалі слов'яно-східнороманських мовних контактів. – К.: Вища школа, 1974. – 256с.
- Товт І.І. Історія села Баркасово. // Рукопис колишнього голови села (з власного архіву), 1976.
- Українська мова. Енциклопедія // В. М. Русанівський , О. О. Тараненко. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с.
- Швейцер А., Никольский Б. Введение в социалингвистику – М., 1978. – 102 с.
- Шевченко С. М. Розвиток шкіл з російською мовою навчання у контексті диференціації загальної середньої освіти в УРСР (50–60-ті роки ХХ ст.). / Проблеми сучасного підручника – 2014, – № 13, С. 833-842.
- Шипка Н. Угорська національна меншина в Україні як суб'єкт політики / Шипка Наталія – К., 2017. С. 19.
- Шутанич Н. Етнонаціональна політика України: досві Закарпаття / Наталія Шутанич – Режим доступу: <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/1419>
- Ярмоленко М. І. Регіональні особливості етнокультурних процесів в Україні у радянську і пострадянську доби: Монографія / Марія Ярмоленко. – К., 2012.
- Botlik J. – Dupka Gy. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993. 138-140 о.
- Csernicskó I. A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján) Budapest: MTA Kisebbségkutató Műhely, Osiris Kiadó, 1998
- Csernicskó I. A dinamikusán változó nyelvi tájkép: Kárpátalja példája. Acta Humana. Emberi jogi közlemények III(2016)/3: 91-105 о.
- Karmacszi Z. Kétnyelvűség és nyelvsajátítás. Ungvár, PoliPrint Kiadó, 2007. 96-124 о.
- Márku A. – Hires-László K. szerk. Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, Ungvár: Aurdor-Shark Kiadó, 2015. 160-185 о.